

Mnimon

Vol 2 (1972)

ΟΙ ΙΚΕΤΑΙ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙ

ANNA ΡΑΜΟΥ — ΧΑΨΙΑΔΗ

doi: [10.12681/mnimon.139](https://doi.org/10.12681/mnimon.139)

To cite this article:

ΡΑΜΟΥ — ΧΑΨΙΑΔΗ Α. (1972). ΟΙ ΙΚΕΤΑΙ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙ. *Mnimon*, 2, 67–80.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.139>

ΟΙ ΙΚΕΤΑΙ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙ

Ἀνερευνῶντες τὰ τοῦ βίου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παρατηροῦμεν ὅτι ὑπῆρχεν ἰδιαίτερα τις μορφή αἰτήσεως προστασίας, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἐπισήμως, οὕτως εἰπεῖν, ζητοῦντες προστασίαν ἐκαλοῦντο ἰκέται¹. Ὡς παρατηρεῖται καὶ περὶ τόσων ἄλλων ζητημάτων ἀναγομένων εἰς τὴν ἀρχαιότητα, οὕτω καὶ περὶ τῶν ἰκεσιῶν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὸν πότε καὶ πῶς αὗται ἀνεπτύχθησαν καὶ κατέληξαν εἰς τὴν μορφήν ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἀπαντοῦν τὸ πρῶτον εἰς τὰ διασωθέντα μέχρις ἡμῶν μνημεῖα. Ἐπομένως τὸ μόνον τὸ ὁποῖον δύναται νὰ λεχθῆ περὶ τῶν ἰκεσιῶν, εἶναι ὅτι αὗται παρουσιάζονται ἀπὸ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων διαμεμορφωμένοι πλήρως τελετουργικῶς.

Κατὰ τὴν θρησκευτικὴν συνείδησιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων οἱ ἰκέται ἐτέλουν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν θεοτήτων, ἰδιαίτερος δὲ τοῦ Διός, ὅστις ἦτο καὶ ὁ κύριος προστάτης αὐτῶν². Ἡ θρησκευτικὴ αὕτη ἀντίληψις ἦτο ἀρχαιοτάτη, ἀπαντᾶσα καὶ κατὰ τοὺς ὀμηρικὸς χρόνους. Οὕτως ἡ Πηνελόπη κατηγορεῖ τὸν Ἀντίνοον διότι δὲν μεριμνᾷ περὶ τῶν ἰκετῶν «οἷσιν ἄρα Ζεὺς μάρτυρος»³. Ὁ Ὀδυσσεὺς προσερχόμενος ὡς ἰκέτης εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Πολυφήμου λέγει «ἰκέται δέ τοι εἰμεν. Ζεὺς δ' ἐπιτιμῆτω ἰκετῶν»⁴. Ἄλλοτε πάλιν ὁ αὐτὸς ἐπικαλεῖται διὰ τὴν τιμωρίαν τῶν Φαιάκων τὸν Ἰκετήσιον Δία⁵, ὁ ὁποῖος προσηγορεύετο βραδύτερον καὶ

1. Ἡ λέξις ἰκέτης ἀπαντᾷ καὶ κατὰ τὴν Μυκηναϊκὴν ἐποχὴν, ἀναγινωσκομένη εἰς πινακίδας τῆς Κνωσσοῦ Β 799 καὶ τῆς Πύλου Αη 610, βλ. Μ. Ventris — J. Chadwick, Documents in Mycenaean Greek, Cambridge 1956/59, σ. σ. 186, 406, 419, Μ. Lejeune, Les dérivés en - ter -, Essais de Philologie Mycénienne, ἐν Revue de Philologie, τ. XXIV, 1960, σ. 9-30 = Mémoires de Philologie Mycénienne, Roma 1971, σ. 213, J. Chadwick - L. Baumbach, The Mycenaean Greek Vocabulary, ἐν Glotta, 41, 1963, σ. 205, L. Achillea Stella, La civiltà Micenea nei Documenti Contemporanei, Roma, 1965, σ. 267.

2. Αἰσχ. Ἰκετ. 346, 616, Εὐρ. Ἐκ. 345.

3. Ὅμ. Ὀδ. π 422.

4. Ἐνθ' ἀν. ι 269-70.

5. Ὅμ. Ὀδ. ν 213.

Ἄφικτωρ, Αἰδοῖος, Ἰκέσιος ἢ Ἰκτήρ⁶. Ὅμως, ἐκτὸς τοῦ Διός, εἶναι παραδεδομένον ὅτι οἱ ἰκέται ἠῤῥοντο καὶ εἰς ἄλλους θεοὺς⁷.

Ἐνεκα τῶν θρησκευτικῶν τούτων ἀντιλήψεων ὁ ἰκέτης, ἀναλόγως τῶν περιπτώσεων, ἄλλοτε μὲν τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ θεοῦ, ἄλλοτε δὲ ζητεῖ τὴν ἀνθρωπίνην προστασίαν στηριζόμενος εἰς τὴν θρησκευτικὴν παράδοσιν, ἢ ὁποῖα καθώριζε μέχρι τινὸς καὶ τὸν τρόπον συμπεριφορᾶς πρὸς τὸν ἰκέτην⁸.

Ἡ δευτέρα βᾶσις τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἰκεσιῶν προῆλθεν ἐκ τῶν καλουμένων θρησκευτικῶν συναισθημάτων. Ὁ ἰκέτης πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του δὲν ἐπικαλεῖται μόνον τὴν ἐκ τῆς εὐσεβείας ἐπιβαλλομένην διαγωγὴν, ὡσὰκις ἀπευθύνεται πρὸς ἀνθρώπους, ἀλλὰ προκαλεῖ καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν συνανθρώπων τὴν ἀπορρέουσαν ἐκ τῆς φιλαλληλίας, τῆς συμπαθείας καὶ τοῦ οἴκτου⁹. Ὅμως ἐκτὸς τούτων πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐνίοτε ἡ προστασία τοῦ ἰκέτου συνεδυάζετο καὶ πρὸς ἠθικὴν ἢ ὕλικὴν τοῦ ἰκετευομένου ὠφέλειαν. Τοιαύτη περίπτωση ἐπαντᾷ εἰς τὴν σοφόκλειον τραγωδίαν «*Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν*», ἔνθα ὁ Οἰδίπους ζητῶν τὴν προστασίαν τῶν Ἀθηναίων ἀναφέρεται κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸν «*μέγαν*» σωτήρα τῆς πόλεως καὶ τὴν «*ἄνησιν*», ἢ ὁποῖα θὰ προήρχετο ἐξ αὐτοῦ, διότι ἐγνώριζεν ὅτι ἡ χώρα εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἐθάπτετο, δὲν θὰ ὑπέκειτο πλέον εἰς οὐδὲν ἀπὸ τῶν Θηβαίων κακόν¹⁰. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ Μήδεια ἰκετεύουσα τὸν Αἰγέα, ἵνα τὴν δεχθῇ «*χώρα καὶ δόμοις ἐφέστιον*», ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν παιδοποιίαν¹¹.

Ἄφου κατὰ ταῦτα προῆλθον ἐκ τῶν βάσεων τούτων ὡς παραδεδωγμένα ἢ δεδομένα ἀφ' ἐνὸς μὲν ἢ εὐμενῆς τοῦ θεοῦ διάθεσις ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ κατ' ἐπίδρασιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν συναισθημάτων

6. Αἱ ἐπικλήσεις αὗται ἀπαντοῦν καὶ εἰς τὰς «*Ἰκέτιδας*» τοῦ Αἰσχύλου, τραγωδίαν κατ' ἐξοχὴν δηλοῦσαν τὰς περὶ ἰκετῶν θρησκευτικὰς ἀντιλήψεις. Αἱ Δαναΐδες προσφυγοῦσαι εἰς Ἄργος μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἐκουσίαν φυγὴν τῶν, ἐπικαλοῦνται διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν τὸν Δία Ἄφικτορα (1), ὁ Δαναὸς δὲ προτρέπει τὰς θυγατέρας του, ὅπως ἔχουσαι «*λευκοστεφεῖς ἰκτηρίας, ἀγάλματ' Αἰδοίου Διός*», προσφύγουν εἰς τὸν βωμὸν τῶν ἀγωνίων θεῶν (191 - 92). Διὰ τῆς προσφυγῆς ταύτης πᾶσα ἐναντίον αὐτῶν ἀπειλὴ καθίσταται ἀδύνατος : «*Βαρὺς γε μέντοι Ζηνὸς Ἰκεσίον κότος*» (346), καὶ κατωτέρω : «*ὄμως δ' ἀνάγκη Ζηνὸς αἰδεῖσθαι κότον Ἰκτηρός*» (478 - 9).

7. Αἰσχ. Εὐμ. 474, 577, Σοφ. Ο.Κ. 44 - 5, Θουκ. ΙΙΙ. 75 κ. ἄ.

8. Βλ. Μ. Nilsson, *The Greek Piety*, Oxford 1948/51, σ. 1 - 40, W. Guthrie, *The Greeks and their Gods*, London 1950, σ. 27 κ. ἐξ., 117 κ. ἐξ. F. Chamoux, *La Civilisation Grecque*, Paris 1963, σ. 183 κ. ἐξ.

9. Αἰσχ. Ἰκ. 188 - 199.

10. Σοφ. Ο.Κ. 289, 453, 575 - 584, 606 - 629, 634 - 35.

11. Εὐρ. Μήδ. 713 - 18.

διαμόρφωσις τῆς ἐν προκειμένῳ διαγωγῆς τῶν ἀνθρώπων, αἱ ἰκεσῖαι ἔλαβον θρησκευτικὴν ἅμα καὶ κοινωνικὴν μορφήν, ἔνεκα δὲ τούτου τὸ σύνολον τῶν ἰκεσιῶν δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν : α) εἰς ἰκεσίας πρὸς θεοῦς καὶ β) εἰς ἰκεσίας πρὸς ἀνθρώπους. Οἴκοθεν νοεῖται ὅτι, ἐνῶ κατὰ τὰς πρώτας τὸ αἴτημα ἠδύνατο νὰ πραγματοποιηθῆῖ μόνον διὰ τῆς θείας δυνάμεως, κατὰ τὰς δευτέρας ἦτο ἀπαραίτητος ἡ συνδρομὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας τῆς προαγομένης ὑπὸ τῶν προειρημένων θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν συναισθημάτων.

Ἀκολουθοῦντες τὴν τεθεῖσαν διαιρέσιν παραθέτομεν περιπτώσεις τινὰς ἰκεσιῶν :

α) **Ἰκεσῖαι πρὸς θεοῦς** Ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ ποίησις πρὸς περιγραφὴν τοῦ ὑπερτάτου βαθμοῦ τῆς ἀδυναμίας καὶ τῶν ταλαιπωριῶν τοῦ ἀνθρώπου, ἔπλασε τὴν περίπτωσιν διώξεως αὐτοῦ ὑπὸ τῆς θείας μήνιος, οὕτω δὲ ἐπέτυχε τὴν ζωγράφησιν τῆς ἄκρας ἀπελπισίας, ὑπὸ τῆς ὁποίας κατεχόμενος ὁ ἄνθρωπος προσφεύγει ὡς ἰκέτης εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν θεῶν. Ὑπέροχον ἀπὸ τοιαύτης ἐπόψεως παράδειγμα παρέχει ὁ Αἰσχύλος εἰς τὰς «*Εὐμενίδας*». Ἐκεῖ ὁ Ὀρέστης διωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἐρινύων διὰ τὸν φόνον τῆς μητρὸς του καταφεύγει αἰμοσταγῆς εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος φέρων ἰκετηρίαν. Ὁ Ἀπόλλων, παραδίδων εἰς ὕπνον τὰς διωκτρίας τοῦ Ὀρέστου, παρακαλεῖ τὸν Ἑρμῆν νὰ γίνῃ φύλαξ τοῦ ἰκέτου, διότι «*σέβει τοι Ζεὺς τόδ' ἐκνόμων σέβας*»¹², ἀποστέλλει δὲ τὸν ἰκέτην εἰς Ἀθήνας ὑποσχόμενος σωτηρίαν,

«*δεινὴ γὰρ ἐν βροτοῖσι κὰν θεοῖς πέλει
τοῦ προστροπαίου μῆνις, εἰ προδῶ σφ' ἐκῶν*»¹³.

Ἐξοχον ὡσαύτως παράδειγμα ἰκεσίας πρὸς θεοῦς, εἰς τὴν ὁποίαν ἦγαγεν ἡ τραγικὴ καὶ ἀπελπισ τῶν Ἀθηναίων κατάστασις κατὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ξέρξου εἰς τὴν Ἑλλάδα, μνημονεῦει ὁ Ἡρόδοτος.

Κατὰ τὸν ἱστορικόν, μετὰ τὸν ἀπαίσιον ἐκείνον χρησμὸν τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν, διὰ τοῦ ὁποίου οἱ Ἀθηναῖοι προσηγορεύοντο «*μέλει*» καὶ προελέγοντο πλεῖστα καὶ ὀλέθρια δεινά, οἱ θεοπρόποι ἐπανήλθον ὡς ἰκέται πλέον εἰς τὸ χρηστήριον καὶ εἶπον : «*᾿Ωναξ, χοῆσον ἡμῖν ἄμεινόν τι περὶ τῆς πατρίδος, αἰδεσθεῖς τὰς ἰκετηρίας τάσδε τὰς τοι ἤκομεν φέροντες· ἢ οὐ τοι ἄμμεν ἐκ τοῦ ἀδύτου, ἀλλ' αὐτοῦ τῆδε μενόμεν ἔστ' ἂν τελευτήσωμεν*»¹⁴. Ἐκ τῶν λόγων τούτων τῶν θεοπρόπων προκύπτει ὅτι, ὡς ἐπιστεῦετο, οἱ ἰκέται ἦσαν σεβαστοὶ καὶ εἰς τοὺς θεοὺς καὶ ὅτι οἱ ἄνθρωποι πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς σκληρᾶς ἀνάγκης ἤγοντο μέχρι σημείου, ὥστε νὰ

12. Αἰσχ. Εὐμ. 92.

13. Ἐνθ' ἄν. 233 - 34. Πρβλ. Εὐρ. Ἡρακλ. 33 κ.έξ.

14. Ἡροδ. VII. 140 - 141.

ἐκβιάζουσαν, οὕτως εἰπεῖν, ἐπιτυχῶς τὴν ἐκδήλωσιν εὐμενοῦς τῶν θεῶν διαθέσεως, ὡς δηλοῦνται καὶ ἐκ τοῦ μετὰ τοὺς λόγους τούτους δοθέντος ἠπιωτέρου χρησιμοῦ.

β) *Ἰκεσίαι πρὸς ἀνθρώπους*. Αὗται ἀναλόγως τῆς ιδιότητος τοῦ πρὸς ὃν ἀπηυθύνοντο ἢ καὶ τοῦ περιεχομένου τοῦ αἰτήματος, δύνανται νὰ διακριθοῦν εἰς ἰκεσίας πολιτικὰς καὶ εἰς ἰκεσίας ἰδιωτικὰς. Πολλοὶ τῶν ἰκεσιῶν τούτων, ἂν καὶ ἐκδηλοῦνται διὰ τῆς προσφυγῆς τοῦ ἰκέτου εἰς τοὺς βωμοὺς τῶν θεῶν, ὅμως δὲν δύνανται νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς θρησκευτικαὶ ἰκεσίαι, διότι, ἐνῶ ἢ εἰς τὰ ἱερὰ προσφυγὴ τοῦ ἰκέτου ἀποβλέπει μόνον εἰς τυπικοὺς καὶ εἰδικοὺς λόγους, ἢ πραγματοποιήσις τοῦ αἰτήματος δὲν ἀνάγεται ἀμέσως εἰς τὴν θεῖαν βούλησιν καὶ δύναμιν, ἀλλὰ ἔχει ἀνάγκη τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας.

Αἱ πολιτικαὶ ἰκεσίαι ἀπηυθύνοντο πρὸς τοὺς ἄρχοντας πόλεως τινος, τὸ δὲ αἶτημα ἀφεῶρα εἰς τὴν θεραπείαν πολιτικῆς τινος ἀνάγκης. Οἱ ἄρχαοὶ ποιηταὶ ἐπλασαν πολλὰ παραδείγματα πολιτικῶν ἰκεσιῶν. Οὕτως, εἰς τὸν βωμὸν τῶν ἀνακτόρων τοῦ Οἰδίποδος προσέρχεται μετὰ ἰκετηρίων κλάδων ὁ ἱερεὺς τοῦ Διὸς ἀκολουθούμενος ὑπὸ Θηβαίων καὶ ζητεῖ τὴν ἐκδήλωσιν βασιλικῆς μερίμνης πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς πόλεως ἐκ τοῦ λοιμοῦ καὶ τῶν ἄλλων κακῶν¹⁵. Πολιτικὴν δὲ χροιάν ἔχει καὶ ἡ εἰς Ἐλευσίνα μετάβασις τοῦ Ἀδράστου μετ' Ἀργείων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι προσπίπτουν ὡς ἰκέτιδες πρὸ τῆς μητρὸς τοῦ Θησέως Αἴθρας ζητοῦσαι ταφήν τῶν πρὸ τῶν Καδμείων πυλῶν φονευθέντων τέκνων των, τὰ ὁποῖα ἔκειντο ἄταφα κατὰ διαταγὴν τοῦ Κρέοντος¹⁶. Περιπτώσεις πολιτικῶν ἰκεσιῶν μνημονεύουν καὶ ἄλλοι συγγραφεῖς.

Ὁ Ἡρόδοτος¹⁷ λέγει ὅτι ὁ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἀρισταγόρας μετέβη εἰς Σπάρτην ζητῶν βοήθειαν κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅμως, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς Κλεομένης ἠρνήθη καὶ διέταξε τοῦτον νὰ ἀπέλθῃ ἐκ Σπάρτης πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ὁ Ἀρισταγόρας μετέβη ὡς ἰκέτης εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ βασιλέως καὶ προσεπάθησε νὰ μεταπεισῇ τοῦτον διὰ χρημάτων. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἱστορικὸν οἱ Πλαταιεῖς θέλοντες ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς Θηβαίους ἔχθρας νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὴν προστασίαν ἰσχυρᾶς πόλεως, «*Ἀθηναίων ἰρὰ ποιούντων τοῖσι δυνάδεκα θεοῖσι ἰκέται ἰζόμενοι ἐπὶ τὸν βωμὸν ἐδίδοσαν σφᾶς αὐτούς*»¹⁸. Ὁ Θουκυδίδης δὲ λέγει ὅτι οἱ Ἐπιδάμνιοι, ἄποικοι τῶν Κερκυραίων, ἐξέβαλον ἐκ τῆς πόλεως μερίδα πολιτῶν, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἐνωθέντες μετὰ τῶν πέριξ βαρβάρων ἐλυμαίνοντο

15. Σοφ. Ο.Τ. 1 κ.ἑξ.

16. Εὐρ. Ἰκ. 1. κ.ἑξ.

17. Ἡροδ. V. 51.

18. Ἡροδ. VI. 108.

τὴν χώραν. Διὰ τοῦτο οἱ κάτοικοι τῆς Ἐπιδάμνου ἀπέστειλαν εἰς Κέρκυραν πρέσβεις ἰκέτας ζητοῦντας βοήθειαν κατὰ τῶν ἐπιδρομέων¹⁹. Κατὰ τὸν αὐτὸν ἱστορικὸν οἱ ὀλιγαρχικοὶ τῶν Μυτιληναίων, εὐρεθέντες εἰς δυσχερῆ θέσιν ἕνεκα τῆς μὴ ἀποσταλείσης ὑπὸ τῶν Λακεδαιμονίων ὑπεσχημένης βοήθειας, συνῆψαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων συμφωνίαν. Ὅτε ὅμως τὸ στράτευμα τῶν Ἀθηναίων εἰσῆλθεν ἐντὸς τῆς πόλεως, οἱ συνάψαντες τὴν συμφωνίαν ὀλιγαρχικοὶ καταληφθέντες ὑπὸ φόβου προσέφυγον ὡς ἰκέται εἰς τοὺς βωμούς. Οὕτως ἔτυχον εὐμενοῦς ὑπὸ τοῦ Πάχηςτος, στρατηγοῦ τῶν Ἀθηναίων, μεταχειρίσεως²⁰. Τῆς αὐτῆς συμπεριφορᾶς ἔτυχον ὑπὸ τοῦ Ἀγησιλάου καὶ οἱ ὀγδοήκοντα Θηβαῖοι, οἵτινες μετὰ τὴν μάχην τῆς Κορωνείας (394 π.Χ.) κατέφυγον ὡς ἰκέται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἰωνίας Ἀθηνᾶς²¹.

Ἀντίθετος πρὸς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Ἀγησιλάου ἔναντι τῶν Θηβαίων ἰκετῶν ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Κλεομένου ἔναντι τῶν πεντακισχιλίων Ἀργείων, οἵτινες μετὰ τὴν μάχην τῆς Σηπείας (494 π.Χ.) κατέφυγον ὡς ἰκέται εἰς τὸ ἱερὸν ἄλλος τοῦ υἱοῦ τῆς Νιόβης Ἄργου²².

Αἱ ἰδιωτικαὶ ἰκεσίαι ἀπηρθύνοντο ἄλλοτε μὲν πρὸς πολιτικὰς ἀρχάς, ἄλλοτε δὲ πρὸς ἄτομα ἄνευ πολιτικῆς τινος ἐξουσίας καὶ ἀφεώρων εἰς παντὸς εἶδους αἰτήματα, ὅσα ἢ ἀνθρωπίνη καὶ τό δυσχείμερον τοῦ βίου δύνανται νὰ ἐπιφέρουν. Ὁ Ὀδυσσεὺς μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς νήσου τῶν Φαιάκων διάσωσίν του προσέρχεται ὡς ἰκέτης εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλκινόου καὶ ζητεῖ παρὰ τῆς Ἀρήτης «πατρίδ' ἰκέσθαι θᾶσσον»²³. Ἰκέτης, τοῦ Διὸς διαμηνύσαντος, ἔρχεται πρὸς τοῦ Ἀχιλλέως ὁ Πριάμος ζητῶν νὰ παραλάβῃ πρὸς ταφὴν τὸν νεκρὸν τοῦ υἱοῦ του Ἐκτορος²⁴. Ἰκέτης πρὸ τοῦ αὐτοῦ ἦρωος προσπίπτει ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Λυκάων καὶ παρακαλεῖ νὰ μὴ φονευθῇ²⁵. Δαναῖδες φεύγουσαι τοὺς μετὰ τῶν υἱῶν τοῦ Αἰγύπτου γάμους ἀποβιβάζονται εἰς Ἄργος καὶ καταφεύγουν ὡς ἰκέτιδες εἰς τὸν βωμὸν τῶν Ἀργείων θεῶν²⁶. Ἰκέται καταφεύγουν εἰς τὰ ἱερὰ τῆς πόλεως Κερκυραῖοι πολῖται καταδικασθέντες εἰς χρηματικὴν ποινὴν καὶ μὴ δυνάμενοι νὰ καταβάλουν τὸ ποσὸν αὐτῆς²⁷.

19. Θουκ. I. 24. 4-7, βλ. καὶ Διοδ. XII. 57. 3.

20. Θουκ. III. 28, βλ. καὶ 59.

21. Κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, IV. 3. 20, ὁ Ἀγησίλαος «καίπερ πολλὰ τραύματα ἔχων, ὁμως οὐκ ἐπέλαβετο τοῦ θεῖου, ἀλλ' ἔᾶν τε ἀπιέναι ἢ βούλωντο ἐκέλευε κ.τ.λ.».

22. Ἡροδ. VI. 78-79, Παυσ. III. 4. 1 : «Κλεομένης δὲ κελεύει... ἐνεῖναι πῦρ... καὶ ὁμοῦ τῷ ἄλλει καιομένῳ συγκατεκαύθησαν οἱ ἰκέται».

23. Ὁμ. Ὀδ. η 151.

24. Ἰλ. Ω 145 κ.έξ.

25. Ἐνθ' ἄν. Φ 74-5.

26. Αἰσχ. Ἰκ. I κ.έξ.

27. Θουκ. III. 70.

Μνημονεύονται δὲ καὶ ὑπὸ ρητόρων ἰδιότυποι τινες περιπτώσεις ἰκεσιῶν. Κατὰ Λυσίαν²⁸ ὁ Ἀγόρατος κατέφυγε μετὰ τῶν ἐγγυητῶν ὡς ἰκέτης εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐν Μουνιχίᾳ Ἀρτέμιδος, ἵνα οὕτως ἀποφύγη τὴν ἐνώπιον τῆς βουλῆς προσαγωγὴν του. Εἰς τὸν αὐτὸν δὲ βωμὸν κατέφευγον καὶ οἱ ἐκ τῆς δαπάνης διὰ τὰς τριηραρχικὰς λειτουργίας βαρυνόμενοι πολῖται²⁹, ἐνῶ ἄλλοι κατέθετον διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν ἰκετηρίαν εἰς τὴν βουλήν. Ὡσαύτως ὁ Αἰσχίνης³⁰ ὁμιλεῖ περὶ τινος Ἀριγνώτου, ὅστις μὴ προλαβὼν νὰ μετὰσχη τῆς γενομένης «*τοῖς ἀδυνάτοις δοκιμασίας*» κατέθεσεν ἰκετηρίαν εἰς τὴν βουλήν ὑπὲρ τοῦ παρεχομένου εἰς τοὺς ἀδυνάτους μισθοῦ. Ὁ αὐτὸς δὲ λέγει καὶ ὅτι, ἐπειδὴ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ὀλύμπου ἠχμαλωτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου πολλοὶ τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν, «*ἰκετηρίαν θέντες οἱ οἰκεῖοι, ἐδέοντο ἐπιμέλειαν ποιήσασθαι*»³¹. Γενικῶς δὲ δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι εἰς περιπτώσεις ἰδίας ἀνάγκης προσήρχοντο μετὰ ἰκετηρίας καὶ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας των πρὸ τῆς βουλῆς, τοῦ δήμου, τῶν δικαστηρίων, ὡς προκύπτει ἄλλοθεν καὶ ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους³².

Εἰς τὴν ἀτελεῦτητον σειρὰν τῶν ἰδιωτικῶν ἰκεσιῶν ἀνήκει καὶ ἡ ἀκόλουθος, μνημονευομένη ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου³³. Περίανδρος, ὁ τῆς Κορίνθου τύραννος, ἐκδικούμενος τὸν φόνον τοῦ υἱοῦ Λυκόφρονος, συνέλαβε τριακοσίους παῖδας ἐξεχόντων Κερκυραίων καὶ ἀπέστειλε τούτους πρὸς εὐνοχισμόν εἰς τὸν βασιλέα τῶν Λυδῶν Ἀλυάττην. Ὅτε ὁμως κατέπλευσαν μετὰ τῶν Κορινθίων φρουρῶν εἰς Σάμον οἱ παῖδες οὗτοι, κατὰ συμβουλήν τῶν Σαμίων, οἱ ὅποιοι ἔμαθον τὰ κατὰ τὴν ἀποστολὴν ἐκείνην, κατέφυγον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀρτέμιδος ὡς ἰκέται. Οἱ Κορίνθιοι φρουροί, μὴ δυνάμενοι νὰ ἀποσπάσωσιν ἐκεῖθεν τοὺς ἰκέτας ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς πόλεως, ἠμπόδιζον τὴν χορήγησιν τροφῆς, ἐλπίζοντες ὅτι οὕτω θὰ ἀπεχώρουν οἱ ἰκέται ἐκ τοῦ ναοῦ. Ἄλλ' οἱ Σάμιοι τότε ἐτέλεσαν πρὸς τιμὴν τῆς θεᾶς ἑορτήν, κατὰ τὴν ὁποίαν σκοπῖμος ὁ ἐκ νεανίδων παρθέ-

28. Λυσ. κ. Ἀγορ. 104.

29. Δημ. π. τ. στεφ. 262.

30. Αἰσχίν. κ. Τιμάρ. 14.

31. Αἰσχίν. π. παραπρ. 15.

32. Ἀριστοφ. Πλ. 383. Ὁ Ἀριστοτέλης (Ἀθ. Πολ. 43. 6) λέγει ὅτι μία τῶν τακτικῶν ἐκκλησιῶν ἐκάστης πρυτανείας ἦτο τεταγμένη «*ταῖς ἰκετηρίαις, ἐν ἧ ἑλὶς ὁ βουλόμενος ἰκετηρίαν ὧν ἂν βούληται καὶ ἰδίῳν καὶ δημοσίων διαλέξεται πρὸς τὸν δῆμον*».

33. Ἡροδ. III. 48. Ἐξ ἄλλου, ἰδιάζουσιν περίπτωσιν ἰκεσίας ἀποτελεῖ ἡ τοῦ ἐξ Ἀργίλου καταγομένου ὑπηρέτου τοῦ Πausανίου, ὅτε ἡ ἰκεσία ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν ἐφόρων ὡς μέσον διὰ τοῦ ὁποίου θὰ παρείχετο ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις τῶν προδοτικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Πausανίου, Θουκ. I. 133,

νων χορὸς ἔπρεπε νὰ κρατῆ γλυκίσματα ἐκ σησάμου καὶ μέλιτος, «ἵνα ἀρπάζοντες οἱ τῶν Κερκυραίων παῖδες ἔχοιεν τροφήν». Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἐξηκολούθησε, μέχρις οὗτο ἀπελπισθέντες οἱ φύλακες Κορίνθιοι ἀπεχώρησαν, μεθ' ὃ οἱ ἰκέται ἀπεστάλησαν ὑπὸ τῶν Σαμίων εἰς Κέρκυραν.

Αἱ ἰκεσῖαι αὗται, τόσον αἱ πολιτικαὶ ὅσον καὶ αἱ ἰδιωτικαὶ, ὡς εἶναι εὐνόητον, ἀπηυθύνοντο πρὸς πόλεις ἢ πρόσωπα, τὰ ὅποια ἔτρεφον ἐκ παραδόσεως σεβασμὸν πρὸς τοὺς ἰκέτας. Τὰ γνωρίσματα ταῦτα τῶν ἰκετευομένων, ὡς ἀπὸ τῶν πηγῶν προκύπτει, ἀπεδίδοντο ἰδιαίτερος καὶ ἀπὸ παλαιότητος χρόνου εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων, ταῦτα δὲ ἐξαίρων ὁ Ἴσοκράτης ἀναφέρεται εἰς τὰ κατ' Ἄδραστον καὶ Ἡρακλείδας, ὡς εἰς παλαιότητα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους ἰκεσίας, ἀπὸ τῶν ὁποίων δύναται τις, ὡς λέγει ὁ ρήτωρ, νὰ γνωρίσῃ «τὸν τρόπον καὶ τὴν ὑώμην τὴν τῆς πόλεως»³⁴.

Ἀπομένει ἤδη πρὸς ἐξέτασιν τὸ τελετουργικὸν μέρος τῶν ἰκεσιῶν, ἦτοι ὁ τόπος, τὰ σύμβολα καὶ ὁ τρόπος τελέσεως αὐτῶν, ὡς καὶ αἱ κρατουσῖαι ἀντιλήψεις περὶ τῆς μεταχειρίσεως τῶν ἰκετῶν.

Ὡς προκύπτει καὶ ἐκ τῶν περιπτώσεων τὰς ὁποίας ἐμνημονεύσαμεν, ὁ τόπος δὲν ἦτο εἰδικῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως καθωρισμένος, τοῦτο δ' ἄλλως ἦτο ὀρθόν, ἀφοῦ εἰς πολλὰς περιπτώσεις ἢ ἐκ τῶν πραγμάτων προκαλουμένη ἀνάγκη ἦτο ἐπείγουσα καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνασταλῆ διὰ τὴν μετάβασιν τῶν προσώπων εἰς εἰδικὸν διὰ τὰς ἰκεσίας τόπον. Παρὰ ταῦτα ὅμως δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἐπίσημον τόπον διὰ πολιτικὰς ἰκεσίας ἀπετέλουν τὰ κοινὰ τῆς πόλεως ἱερά, δι' ἰδιωτικὰς δὲ ἢ οἰκογενειακῆ ἐστία.

Τὰ σύμβολα, ἅτινα φέροντες οἱ ἰκέται προσήρχοντο, φαίνεται ὡσαύτως ὅτι δὲν ἦσαν καθωρισμένα ὡς ἀπαραίτητα ἐνδεικτικὰ τῶν ἰκετῶν. Τὸ ἐπίσημον ὅμως τοῦ ἰκέτου σύμβολον, ὡς ἀπὸ τῶν πηγῶν προκύπτει, ἀπετέλει ἡ λεγομένη ἰκετηρία³⁵.

Ὁ Αἰσχύλος ὁμιλῶν περὶ ταύτης λέγει ὅτι αἱ ἰκέτιδες ἦλθον

*«σὺν τοῖσδ' ἰκετῶν ἐγχειριδίαις
ἐριοστέπτοισι κλάδοισιν»* (Ἰκ. 22 - 3)

καὶ κατωτέρω ὅτι :

*«κλάδοι γε μὲν δὴ κατὰ νόμους ἀφικτόρων
κεῖνται παρ' ὑμῖν πρὸς θεοῖς ἀγωνίαις».* (αὐτ. 241 - 2)

34. Ἴσοκρ. Πανηγ. 54 - 56. Βλ. καὶ Ἡροδ. ΙΧ. 27, Εὐρ. Ἰκέτιδες.

35. Περὶ τῆς ἰκετηρίας βλ. P. Stengel, Die Griechischen Kultusaltertümer, München 1920, σ. 80 κ. ἐξ., M. Nilsson, A History of Greek Religion, Oxford 1952, σ. 94. κ. ἐξ., J. Servais, Στέμματ' ἔχων ἐν χερσίν, ἐν L'Antiquité Classique, 36, 1967, σ. 426 καὶ 441. Οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ ἑορτὴ τελουμένη πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος, βλ. L. Deubner, Attische Feste, Berlin 1966, σ. 198.

Περὶ τοῦ εἶδους δὲ τῶν χρησιμοποιουμένων δι' ἱκετηρίαν κλάδων μαρτυρεῖ σαφῶς καὶ πάλιν ὁ Αἰσχύλος, ὅταν τὸν ὡς ἱκέτην καταφυγόντα εἰς τὸ ἐν Δελφοῖς ἱερόν τοῦ Ἀπόλλωνος Ὀρέστην περιγράφη :

«ἔχοντ' ἐλαίας θ' ὑφιγέννητον κλάδον
λήνει μεγίστῳ σωφρόνως ἐστεμμένον
ἀργῆτι μαλλῶ'».

(Εὐμ. 43 - 5)

᾽Ωσαύτως ὁ Πλούταρχος λέγει ὅτι ὁ Θησεύς «ἔθηκεν ὑπὲρ αὐτῶν τῶ Ἀπόλλωνι τὴν ἱκετηρίαν. Ἦν δὲ κλάδος ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ἐλαίας ἐρίῳ λευκῷ κατεστεμμένος» (Θησ. 18).

Λεξικογράφοι, ὡς ὁ Ἄρποκρατίων ἐρμηνεύουν τὴν λέξιν ἱκετηρία ὡς «ἐλαίας κλάδον στέμματι ἐστεμμένον», ὁ δὲ σχολιαστής (Ἄριστοφ. Πλοῦτος 383) παρατηρεῖ ὅτι «ἱκετηρία ἐστὶ κλάδος ἐλαίας ἐρίῳ πεπλεγμένος, οἱ γὰρ ἱκετεύοντες αὐτὸν κατεῖχον τὸν κλάδον»³⁶.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται σαφές ὅτι οἱ προσερχόμενοι ὡς ἱκέται ἐκράτουν κλάδους ἐξ ἐλαίας, οἱ ὁποῖοι ἐπεστέφοντο διὰ λευκῶν ἐρίων μάλιστα δὲ μετὰ τινος ἐπιμελείας³⁷.

Ὅμως ἐκτὸς τούτων, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὰ ἐπίσημα, οὕτως εἰπεῖν, σύμβολα τοῦ ἱκέτου, ἐχρησιμοποιοῦντο καὶ ἄλλα τινά. Οὕτως ὁ Σοφοκλῆς³⁸ λέγει ὅτι ὁ Εὐρυσάκης ἐκράτει ὡς ἱκετηρίαν πλοκάμους ἐκ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τῆς μητρός του καὶ τοῦ Τεύκρου. Θεμιστοκλῆς ὁ Νεοκλέους καταφυγὼν εἰς τὴν χώραν τῶν Μολοσσῶν προσφεύγει ὡς ἱκέτης εἰς τὴν ἐστίαν κρατῶν τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Ἀδμήτου, ὡς δὲ λέγει ὁ Θουκυδίδης «μέγιστον ἦν ἱκέτευμα τοῦτο» (I. 136).

Ἄλλ', ὡς εἶναι προφανές, εἰς πολλὰς περιπτώσεις τὰ σύμβολα δὲν ἦσαν πρόσφορα, ἴσως δ' ἔνεκα τούτου δὲν ἐκρίνοντο καὶ ἀπαραίτητα. Κατ' ἀκολουθίαν ὁ ἱκέτης ἐδηλοῦτο ἐκ τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον συμ-

36. Ἄλλος ποιητής, ὁ Εὐριπίδης, καλεῖ τὰς ἱκετηρίας «ἱκετήρα θαλλόν», «ἱκεσίους κλάδους», «γλαυκὴν χλόην φυλλάδος καταστεφῆ», «ἱερὰ στέμματα», (Iκ. 10, 102, 258, 36). Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Εὐριπίδου εἰς «ἱκετίδας» χρήσεως τῆς λέξεως στέμματα πρὸς ὑποδήλωσιν τῆς ἱκετηρίας, βλ. J. Servais, ἔνθ' ἄν. σ. 430 κ.ἑξ.

37. Περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ἐρίου ὡς συμβόλου λατρείας μαρτυρεῖ, πλὴν ἄλλων καὶ ὁ Σοφοκλῆς, O.K. 466 κ.ἑξ., ἔνθα ὁ χορὸς ὑποδεικνύων εἰς τὸν Οἰδίποδα, «ποιῶ τρόφῳ» πρέπει νὰ τελέσῃ καθαρμόν, λέγει καὶ «οἷος νεώρου νεοπέκῳ μαλλῶ λαβῶν». ᾽Ωσαύτως ὁ Πλάτων Πολιτ. Γ 398, λέγει τὰ ἐξῆς : «Ἄνδρα δὴ, ὡς εἶπες, δυνάμενον ὑπὸ σοφίας παντοδαπὸν γίνεσθαι καὶ μιμεῖσθαι πάντα χρήματα, εἰ ἡμῖν ἀφίκοιτο εἰς τὴν πόλιν αὐτός τε καὶ ποιήματα βουλόμενος ἐπιδείξασθαι, προσκυννοῖμεν ἂν αὐτὸν ὡς ἱερόν... ἀποπέμπομεν τε εἰς ἄλλην πόλιν μῦθον κατὰ τῆς κεφαλῆς καταχέαντες καὶ ἐρίῳ στέφαντες», βλ. καὶ Παυσ. VIII. 10. 3, X. 24. 6. Πρβλ. J. Pley, De lanae in antiquorum ritibus usu, Gieben 1911, S. Eitrem, Erritus und Voropfer der Griechen und Römer, Kristiania 1915, σ. 372 κ.ἑξ.

38. Σοφ. Αἶ. 1172 κ.ἑξ.

περιεφέρετο καὶ τῆς στάσεως, τὴν ὁποῖαν ἐλάμβανε. Καὶ περὶ μὲν τοῦ τρόπου συμπεριφορᾶς εἶναι περιττὸν νὰ λεχθῆ ὅτι ἐνεῖχεν ἐκδηλον τὸν ἰκετευτικὸν χαρακτήρα³⁹. Περὶ δὲ τῆς στάσεως, ἰδίως δ' ἔναντι ἀνθρώπων, ὡς προκύπτει ἐκ διασωθεισῶν πληροφοριῶν, αὕτη εἰς πολλὰς, καθαρῶς ἰδιωτικὰς ἰκεσίας, ἦτο ἡ τοῦ προσπίπτοντος παρὰ τοὺς πόδας τοῦ ἰκετευομένου⁴⁰. Ἐκ τῆς θέσεως ταύτης διευτυοῦτο τὸ ἰκέτευμα, ἐνῶ συγχρόνως, ὡς ἐκ τινων περιπτώσεων προκύπτει, αἱ χεῖρες τοῦ ἰκετεύοντος ἐκινούντο πρὸς ἀφήν τῶν γονάτων, τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἢ τοῦ γενείου τοῦ ἰκετευομένου. Οὕτως, ἡ Ἰφιγένεια ἀπτομένη ὡς φαίνεται τῶν γονάτων τοῦ πατρός της, καθ' ἣν στιγμὴν ἦχθη πρὸ τοῦ βωμοῦ πρὸς θυσίαν, λέγει πρὸς αὐτὸν «*ἰκετηρίαν δὲ γόνασιν ἐξάπτω σέθεν τὸ σῶμα τοῦμόν*»⁴¹. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐλθὼν, ἵνα παραλάβῃ τὴν Πολυξένην, ἡ ὁποία ἐμελλε νὰ θυσιασθῆ, κρύπτει ὑπὸ τὸ ἔνδυμα τὴν δεξιάν καὶ στρέφει τὸ πρόσωπον, ἵνα μὴ ἡ Πολυξένη ἀφθῆ ὡς ἰκέτις τῆς χειρὸς ἢ τοῦ γενείου⁴².

Αἱ περιπτώσεις ἀφῆς τῶν μελῶν τούτων ἀφθονοῦν ἀπ' αὐτῶν τῶν ὁμηρικῶν χρόνων. Ὁ Ὀμηρος μνημονεῖ συχνότατα καὶ πρὸ παντὸς ἀφήν ἀμφοτέρων τῶν γονάτων. Τοῦτο κατὰ δοθεῖσαν συμβουλὴν πράττει ὁ Ὀδυσσεύς, ὅστις ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἀλκινόου «*ἀμφὶ δ' ἄρ' Ἀρήτης βάλε γούνασι χεῖρας*»⁴³. Ὁ Ἀχιλλεὺς λέγει πρὸς τὴν μητέρα του Θέτιδα νὰ παρακαλέσῃ τὸν Δία «*λαμβάνουσα*» τοῦτον ἐκ τῶν γονάτων⁴⁴. Ὁ Ἀλαστορίδης «*ἀντίος ἦλθε γούνων*» Ἀχιλλεῶς καὶ λαμβάνων ταῦτα ἐκλιπαρεῖ ὅπως μὴ φονευθῆ⁴⁵. Περὶ τοῦ αὐτοῦ δὲ πράγματος ἀναφέρουν καὶ ἄλλοι ποιηταί. Ἰδιαιτέρως παρατηροῦμεν ὅτι ὁ Εὐριπίδης ὁμιλεῖ περὶ ἀφῆς ὑπὸ τοῦ ἰκέτου διὰ τῆς μῖσς χειρὸς τοῦ ἐνὸς ἢ καὶ ἀμφοτέρων τῶν γονάτων τοῦ ἰκετευομένου προφανῶς διότι διὰ τῆς ἄλλης χειρὸς ἐκρατεῖτο ἡ ἰκετηρία, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι δὲν ἀπετίθετο κατὰ τὴν διάρκειαν τοιοῦτου εἵδους ἰκεσιῶν. Τοῦτο προκύπτει καὶ ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἀδράστου, ὅστις λέγει πρὸς τὸν Θησέα «*γόνυ σὸν ἀπίσχειν χερσίν*»⁴⁶, ἐνῶ εἰς ἄλλην περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποῖαν δὲν κρατεῖται ἰκετηρία, ὁ Οἰδίπους λέγει πρὸς τὸν Κρέοντα «*ἐλίξας γ' ἀμφὶ σὸν χερσίν*»⁴⁷.

39. Αἰσχ. Ἰκ. 191 - 201, Εὐρ. Ἰκ. 339.

40. Εὐρ. Μήδ. 710, Ὀρ. 382, 1332, Ἰκ. 44, Ἡρακλ. 220, Ἰκ. 145, 339.

41. Εὐρ. Ι. Α. 1216 - 17.

42. Εὐρ. Ἰκ. 342 - 47.

43. Ὀδ. η 142.

44. Ἰλ. Α 407.

45. Ἰλ. Υ 463.

46. Εὐρ. Ἰκετ. 165, πρβλ. καὶ 272.

47. Φοῖν. 1622.

Πρὸς τούτοις παρατηρεῖται ὅτι ὁ ἰκέτης ὀμιλεῖ καὶ περὶ τῶν τριῶν μελῶν, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Ἀργείων οἱ ὅποιοι λέγουν πρὸς τὸν Θησέα :

«πρὸς σέ γενειάδος, ὦ φίλος, ὃ δοκιμώτατος Ἑλλάδι,
ἄντομαι ἀμφιπίτρουσα τὸ σὸν γόνυ καὶ χέρα»⁴⁸.

Ὅμως ποῖαν σημασίαν εἶχεν ἡ ἀφή ἢ καὶ ἡ ἀπλῆ ἐπίκλησις τῶν μελῶν τούτων; Ὁ Σχολιαστὴς σημειοῖ ἐν Εὐριπίδου Ἑκάβῃ 339 ὅτι «οἱ παλαιοὶ ἰκετεύοντες ἐδράττοντο τῆς γενειάδος καὶ τῆς χειρὸς καὶ τοῦ γόνυ, τῆς μὲν γενειάδος ὡς κατανεῦσαι, ἢ εἰπεῖν τι πρὸς ἄλλον ὑπὲρ τοῦ δεομένου, εἴ γε δεήσει τοῦτο ποιεῖν, τῆς δὲ χειρὸς ὡς ἐνεργῆσαι, τοῦ δὲ ποδὸς ὡς βαδίσαι».

Εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν πηγῶν, μάλιστα δὲ ἐκ τοῦ Ὅμηρου, ὅτι τὸ νεύειν διὰ τῆς κεφαλῆς ἀπετέλει ἀπόδειξιν συγκαταθέσεως τοῦ νεύοντος εἰς τὰ ὑπ' ἄλλου λεγόμενα⁴⁹, ἔνεκα δὲ τούτου ἡ σχετικὴ ἐξήγησις τοῦ σχολιαστοῦ εἶναι εὐλογος, διότι διὰ τῆς ἀφῆς τοῦ γενείου προεκαλείτο μηχανικῶς, οὕτως εἰπεῖν, ἢ κατάνευσις. Ὅμως ἡ περὶ τῶν ἄλλων ἐξήγησις δὲν φαίνεται ἐπαρκής. Εἶναι βεβαίως ἀναμφισβήτητον ὅτι αἱ χεῖρες ἀποτελοῦν τὰ κύρια ὄργανα τῆς ἐνεργείας, ἀλλ' ὑπῆρχον καὶ περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ὁ ἰκέτης ἐζήτει ἀποχὴν ἐξ ἐνεργείας, ὡς π.χ. νὰ μὴ φονευθῆ κα.ἄ. Ἐνεκα τούτων, νομίζω, ὅτι ἡ ἀφή τῆς χειρὸς ἐσυμβόλιζεν ἄλλο τι. Ὁ Ὅμηρος⁵⁰, ὡσάκις θέλει νὰ δηλώσῃ προστασίαν, ὀμιλεῖ περὶ ὑπερτάσεως τῆς χειρὸς, ἐκ τούτου δὲ δυνάμεθα, νομίζω, νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ὁ ἰκέτης ἀπτόμενος τῆς δεξιᾶς ἐπεζήτει νὰ φέρῃ ταύτην ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν του καὶ οὕτω νὰ τεθῆ συμβολικῶς ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἰκετευομένου.

Ὡς περὶ τῶν χειρῶν, οὕτω καὶ περὶ τῶν γονάτων παρατηροῦμεν ὅτι τὸ βαδίσαι τοῦ σχολιαστοῦ δὲν συντελεῖ εἰς πλήρη ἐξήγησιν καὶ διότι ἡ βάδισις τοῦ ἰκετευομένου δὲν ἀπετέλει πάντοτε μέρος τοῦ αἰτήματος. Διὰ τοῦτο ὁ συμβολισμὸς πρέπει νὰ ἔχῃ ἄλλην τινὰ ἐπαρκεστέραν ἐξήγησιν, τὴν ὁποίαν, νομίζω, ὅτι παρέχει ἐμμέσως πάλιν ὁ Ὅμηρος. Κατὰ τὸν ποιητὴν τὸ γόνυ ἀπετέλει κυρίαν ἔδραν τῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἔνεκα τούτου εἶναι συνήθης ἡ φράσις «λύτο γούνατα» πρὸς δήλωσιν τῶν πρώτων ἢ τουλάχιστον τῶν κυρίων συμπτωμάτων τὰ ὅποια ἐπαρουσίαζεν ὁ μελλοθάνατος. Πλὴν τούτου εἶναι ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς δύο χωρία τοῦ ποιητοῦ. Εἰς τὸ πρῶτον ἡ Θέτις παρακαλοῦσα τὸν Δία «οἱ γούνατ'

48. Ἰκ. 278 - 80, βλ. καὶ Ἑκ. 750 - 2. Πλὴν τῶν εἰρημένων φιλολογικῶν μαρτυριῶν ἔχομεν καὶ παραστάσεις ἰκεσίας δι' ἀφῆς τοῦ γενείου. Περὶ αὐτῶν βλ. πλὴν ἄλλων καὶ E. Buschor, Griechische Vasen, München 1940, εἰκ. 51, 130.

49. Ἰλ. Θ 246, I 223, Ὀδ. π 283, ρ 330.

50. Ἰλ. Δ 249, E 433, I 420.

ἔκνυσε»⁵¹, εἰς τὸ δεύτερον, τοῦ λόγου ὄντος περὶ τῆς Πηνελόπης εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Ὀδυσσέως, λέγεται ὅτι «τῆς δ' αὐτοῦ λῶτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ»⁵². Ἐκ τοῦ πρώτου προκύπτει ὅτι ἡ διὰ τῶν χειρῶν ἀφή τοῦ γόνατος δὲν ἀπέβλεπεν εἰς πρόκλησιν βαδίσεως, ἀλλ' εἰς δῆλωσιν τοῦ ὑποδεοῦς τῆς θέσεως τοῦ παρακαλοῦντος καὶ εἰς ὑποκίνησιν τῶν συναισθημάτων συμπαθείας καὶ οἴκτου, ἡ ὁποία, ὡς εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην, ἐπεχειρεῖτο καὶ δι' ἀσπασμοῦ, οὐδόλως περιλαμβάνοντος βεβαίως τὰ πρὸς βάδισιν ὑποκινουῦντα στοιχεῖα. Τὸ δεύτερον χωρίον, νομίζω, ὅτι συμβάλλει ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν ἐρμηνείαν τοῦ πράγματος, διότι, ὡς ἐκ τούτου προκύπτει, εἰς τὰ γόνατα ἐξεδηλοῦτο ζωηρῶς, ὡς καὶ εἰς τὴν καρδίαν, ἡ συγκίνησις. Κατ' ἀκολουθίαν εἶναι εὐλογον νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ἰκέτης ἀπέβλεπεν εἰς τὸ γόνυ ὡς πρὸς ἔδραν τῶν συναισθημάτων συμπαθείας, ἢ ὡς πρὸς μέσον διὰ τὴν πρόκλησιν ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ συναισθηματος.

Περὶ δὲ τῆς μεταχειρίσεως τῶν ἰκετῶν παρατηροῦμεν ὅτι αὕτη καθωριζετο ἐν γενικότητι ὑπὸ κανόνων θρησκευτικῆς μορφῆς, ἀναλόγως πρὸς τὸ εἶδος τῆς ἰκεσίας. Οὕτω προκειμένου περὶ τῶν καταφευγόντων ὡς ἰκετῶν εἰς τὰ ἱερά τῶν θεῶν, οἱ κανόνες οὗτοι δὲν ἐπέτρεπον τὴν ἄσκησιν βίας καὶ κακὴν ἐν γένει μεταχειρίσιν τῶν ἰκετῶν, οἱ ὅποιοι ἀνήκον πλέον κατ' ἀφίερωσιν εἰς τὸν θεόν. Διὰ τοῦτο δὲ κατὰ τὸν Εὐριπίδην⁵³ οὔτε ἡ Ἑρμιόνη οὔτε ὁ Μενέλαος ἐπιχειροῦν τὴν βιαίαν ἐκ τοῦ ἀγάλματος τῆς Θετίδος ἀπόσπασιν τῆς Ἀνδρομάχης, ἀλλ' ἡ μὲν πρώτη ἐξαπτομένη ὑπὸ ζηλοτυπίας, ἀπειλεῖ τὴν ἰκέτιδα διὰ πυρὸς καὶ τηκτοῦ μολύβδου, ὁ δὲ δεύτερος πείθει ταύτην νὰ ἀπέλθῃ ἐκεῖθεν ἐκουσίως διὰ τῆς ἀπειλῆς ὅτι ἄλλως θὰ φονεύσῃ τὸν υἱὸν τῆς Μολοσσόν. Ἰκέτις ὡσαύτως καταφεύγει εἰς τὸν βωμὸν ἢ Κρέουσα, διότι, ὡς λέγει εἰς αὐτὴν ὁ χορὸς τῶν θεραπαινίδων, «*ἰκέτιν οὐ θέμις φονεύειν... κἂν θάνης γὰρ ἐνθάδ' οὖσα, τοῖς ἀποκτείνασί σε προστρόπαιον αἶμα θήσεις*»⁵⁴. Δηλοῖ δὲ ἡ Κρέουσα τὴν εἰς τὸν θεὸν ἀφιέρωσιν αὐτῆς λέγουσα⁵⁵ «*ἱερὸν τὸ σῶμα τῷ θεῷ δίδωμ' ἔχειν*».

Ὁ πρὸς τοὺς ἰκέτας σεβασμὸς ἐπέβαλλε καὶ εἰς τοὺς ἐφόρους τῶν Λακεδαιμονίων, νὰ ἐπιδείξουν καλὴν ἔναντι τοῦ Πausανίου συμπεριφορὰν. Οὗτος, ὡς γνωστὸν, μετὰ τὴν γενομένην ἀποκάλυψιν τῆς προδοσίας τοῦ κατέφυγεν ὡς ἰκέτης ἐντὸς μικροῦ οἰκήματος ἀνήκοντος εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς. Οἱ ἔφοροι δὲν ἠδύναντο βεβαίως, ἔνεκα τῶν

51. Ἰλ. Θ 371.

52. Ἰλ. ψ 205.

53. Εὐρ. Ἀνδρ. 115, 261 - 70, 309 - 18.

54. Εὐρ. Ἰων 1256 κ. ἔξ.

55. Αὐτόθι 1285.

θησκευτικῶν νομίμων νά ἀσκήσουν βίαν ἐπ' αὐτοῦ, δὲν ἠδύνατο ὁμῶς καὶ νά παρίδουν τὰς προδοτικὰς τοῦ ἐνεργείας. Οὕτως ἀφαιρέσαντες τὴν ὄροφὴν καὶ τὰς θύρας τοῦ οἰκήματος καὶ ἀποκλείσαντες τὰς εἰσόδους διὰ λίθων «ἐξεπολιόρησαν λιμῶν»⁵⁶.

Ὅμως μνημονεύονται καὶ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ἀσυλία τῶν ἰκετῶν παρεβιάσθη. Ὁ Ἡρακλῆς ὑπὸ τὸ κράτος μανίας καὶ ἀδυσωπῆτου ἔχθρας φονεῦει τὰ καταφυγόντα εἰς τὸν βωμὸν τέκνα του, ἐπειδὴ μαινόμενος ἐξέλαβεν αὐτὰ ὡς τέκνα τοῦ Εὐρυσθέως⁵⁷. Ἄλλη περίπτωση, ἱστορικὴ αὕτη, εἶναι ἐκείνη ἐκ τῆς ὁποίας προήλθε τὸ Κυλώνειον ἄγος.

Ὡς γνωστὸν οἱ ὄπαδοὶ τοῦ ἐπιχειρήσαντος τὴν ἐγκαθίδρυσιν τυραννίδος Κύλωνος μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ ἀργηγοῦ τῶν παρητήθησαν τοῦ ἀγῶνος καὶ κατέφυγον ὡς ἰκέται εἰς τοὺς βωμοὺς τῆς ἐν Ἀκροπόλει Ἀθηνῶν καὶ τῶν Εὐμενίδων, ἐκεῖ δὲ κατεσφάγησαν ὑπὸ τῶν περὶ Μεγακλέα. Ἡ πρᾶξις ὁμῶς αὕτη ἀντέκειται εἰς τὰ θρησκευτικὰ νόμιμα τόσον, ὥστε οἱ ἀπόγονοι τοῦ Μεγακλέους Ἀλκμεωνίδαι κατεδικάσθησαν εἰς ἐξορίαν, ἐστάλησαν δὲ ἔξω τῆς χώρας καὶ τὰ ὄστα τῶν ἐν τῷ μεταξύ ἀποθανόντων συγγενῶν των⁵⁸.

Ἡ ἀσυλία τῶν ἰκετῶν προκειμένου περὶ τῶν ἄλλων περιπτώσεων δὲν διείπετο ὑπὸ τῶν αὐτῶν νομίμων. Οὕτω κατὰ τὰς πολιτικὰς ἰκεσίας οἱ καταφεύγοντες εἰς τὰ ἱερὰ τῆς πόλεως ἔθεωροῦντο μέχρι τινὸς ἀπαρβίαστοι, ἢ δὲ ὑπὸ τῶν δικτῶν ἀνθαίρετος ἀπόσπασις τούτων ἐκρίνετο ὡς «πόλει τ' ὄνειδος καὶ θεῶν ἀτιμία»⁵⁹ ὡς προκύπτει ἄλλοθεν καὶ ἐκ τοῦ Εὐριπίδου ἐν «Ἡρακλεΐδαϊς», ἐνθα ὁ Εὐρυσθεὺς θέλει νά ἀποσπάσῃ, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς πόλεως, τὸν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀγοραίου Διὸς καταφυγόντα μετὰ τῶν τέκνων τοῦ Ἡρακλέους Ἰόλαον. Εἰς τὰς περι-

56. Θ ο υ κ. I. 134, Δ ι ο δ. XI. 45. 8-9. Ὁ ἀποκλεισμός οὗτος τοῦ ἰκέτου καὶ ὁ ἐξ ἀσιτίας ἐπελθὼν θάνατος αὐτοῦ ἐχαρακτηρίσθησαν βραδύτερον ὑπὸ τοῦ μαντείου τῶν Δελφῶν ὡς πράξεις ἔχουσαι ἀνάγκην ἐξίλασμοῦ. Πρὸς τοῦτο οἱ Λακεδαιμόνιοι ἀφιέρωσαν εἰς τὴν θεὰν δύο χαλκοῦς ἀνδριάντας τοῦ Πausanίου «καὶ δαίμονα τιμῶσιν Ἐπιδώτην, τὸ ἐπὶ Πausanία τοῦ ἰκεσίον μῆνιμα ἀποτρέπει τὸν Ἐπιδώτην λέγοντες τοῦτο» Π α υ σ α ν. III. 17. 9.

57. Ε ὑ ρ. Ἡρ. Μαινόμε. 715, 831, 913-20, 967-71.

58. Ἡ ρ ο δ. V. 70-72, Θ ο υ κ. I. 126. Ὁ Π α υ σ α ν ἰ α ς, IV. 24. 5, ὡς αἰτίαν τοῦ γενομένου ἐν Σπάρτῃ κατὰ τὸ ἔτος 464 π.Χ. σεισμοῦ θεωρεῖ τὸν φόνον τῶν καταφυγόντων ὡς ἰκετῶν εἰς τὸ ἐν Ταινάρῳ ἱερὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Τὴν διὰ τοῦ φόνου δὲ τούτου γενομένην παραβίασιν τοῦ περὶ ἰκεσιῶν θρησκευτικοῦ νόμου προέβαλλον βραδύτερον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἀπαντῶντες εἰς τὴν ἀξίωσιν τῶν Λακεδαιμονίων, ὅπως ἐκβάλλουν ἐκ τῆς πόλεως τῶν τοὺς ἐναγεῖς, ἀντηξίου, ὅπως καὶ οὗτοι «τὸ ἀπὸ Ταινάρου ἄγος ἐλαύνειν». Θ ο υ κ. I. 128. 1. Βλ. καὶ M. Nilsson, Les croyances Religieuses de la Grèce Antique, Paris 1955, σ. 53 κ.ἑξ.

59. Ἡρακλ. 72.

ριπτώσεις ταύτας ἢ ἀπόφασιν περὶ τῆς τύχης τῶν ἰκετῶν ἐναπέκειτο εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὴν ἀπόφασιν δὲ ταύτην ἐπέδρα ἰδιαιτέρως ἡ θρησκευτικὴ ἀντίληψις ὅτι ἡ ἄρνησις προστασίας δύναται νὰ προκαλέσῃ τὸν κ ὀ τ ο ν τοῦ «Ζηγὸς ἰκτῆρος»⁶⁰. Τοῦτο ἐπαναλαμβάνει κατ' Αἰσχύλον ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἄργους, ὅστις ἀμφιταλαντευόμενος περὶ τοῦ πρακτέου ἀναζητεῖ περὶ τῶν ἰκετίδων λύσιν·

*«ὅπως ἄνατα ταῦτα πρῶτα μὲν πόλει,
αὐτοῖσι θ' ἡμῖν ἐκτελευτήσῃ καλῶς
καὶ μήτε δῆρις ὄυσίων ἐφάπεται
μήτ' ἐν θεῶν ἐδραῖσιν ὄδ' ἰδρυνένας
ἐκδόντες ὑμᾶς τὸν πανώλεθρον θεὸν
βαρὸν ξύνοικον θησόμεσθ' ἀλάστορα
ὅς οὐδ' ἐν Ἄδου τὸν θανάτ' ἐλευθεροῖ»* (Ἰκ. 410 - 6).

Ἄλλοτε ὅμως, ἂν ἡ πόλις ἔκρινεν ὡς συμφέρον νὰ ἀποφύγῃ πολιτικὰς περιπλοκάς ὀφειλομένης εἰς προστασίαν ἰκετῶν, ἐξώριζε τούτους, ἢ καὶ ἀπέπεμπεν αὐτοὺς ἀπράκτους, ὡς ἔπραξαν οἱ Κερκυραῖοι περὶ τῶν ζητούντων στρατιωτικὴν βοήθειαν Ἐπιδαμνίων⁶¹.

Ἐνδεικτικὴ τῶν θρησκευτικῶν ἀντιλήψεων περὶ προστασίας τῶν ἰκετῶν εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡροδότου ἀναφερομένη περίπτωσις Πακτύου τοῦ Λυδοῦ, ὁ ὁποῖος καταζητούμενος ὑπὸ τῶν Περσῶν κατέφυγεν ὡς ἰκέτης εἰς Κύμην. Τὸ μαντεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον προσέφυγον οἱ Κυμαῖοι ἐρωτῶντες, ἂν ἔπρεπε ὑπέικοντες εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῶν Περσῶν νὰ ἐκδώσωσι τὸν Πακτύαν, ἀπήντησε δις καταφατικῶς, προκαλούμενον δὲ δι' εὐφυοῦς τεχνάσματος τοῦ Ἀριστοδίκου καὶ δικαιολογοῦν τὴν ἀπάντησιν εἶπε τὰ ἐξῆς: «*ἵνα γε ἀσεβήσαντες θᾶσσον ἀπόλησθε, ὡς μὴ τὸ λοιπὸν περὶ ἰκετῶν ἐκδόσιος ἔλθητε ἐπὶ τὸ χρηστήριον*». Τὸ τέλος ὑπῆρξεν ὅτι ὁ ἀτυχὴς Πακτύας ἐξεδόθη ὑπὸ τῶν Χίων εἰς τοὺς Πέρσας ἐπ' ἀνταλλάγματι. Ὅμως τοῦτο ἐκρίθη βραδύτερον ὡς πρᾶξις ἀσεβείας καὶ ἐκ τῶν προϊόντων τῆς χώρας, ἡ ὁποία ἐδόθη ὑπὸ τῶν Περσῶν ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ἐκδόσεως, οὐδεὶς τῶν Χίων «*οὔτε οὐδὲς κριθέων πρόχυσιν ἐποιέετο θεῶν οὐδενὶ οὔτε πέμματα ἐπέσσετο καρποῦ τοῦ ἐνθεῦτεν, ἀπείχετό τε τῶν πάντων ἰρῶν τὰ πάντα ἐκ τῆς χώρας ταύτης γινόμενα*»⁶².

Καὶ εἰς τὰς ἰδιωτικὰς δὲ ἰκεσίας ἢ μεταχειρίσις τοῦ ἰκέτου διείπετο ὑπὸ εὐμενείας, διότι, ὡς λέγει ὁ Ὅμηρος, *ἀντὶ κασιγνήτου ξείνος θ' ἰκέτης τε τέτυκται ἀνέρι*⁶³ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ δὲ ποιητοῦ προκύπτει ὅτι τὴν

60. Αἰσχ. Ἰκ. 346.

61. Θουκ. I. 24, βλ. καὶ III. 76, Διοδ. XIII. 57, 3.

62. Ἡροδ. I. 157 κ.εξ.

63. Ὅδ. θ 546.

καλὴν μεταχείρισιν τοῦ ἱκέτου ὑπαγορεύει καὶ ἡ θέλησις τοῦ Διός, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἄλλων θεῶν.

Παρά ταῦτα ὑπῆρξαν καὶ περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἡ ψυχικὴ κατάστασις τοῦ ἱκετευομένου ἦτο τοιαύτη, ὥστε οὗτος νὰ συμπεριφερθῆ πρὸς τὸν ἱκέτην δι' ἔργων ἢ λόγων σκληρῶς καὶ σκαιῶς, δηλωτικαὶ δὲ τοιαύτης συμπεριφορᾶς εἶναι αἱ ἀκόλουθοι δύο περιπτώσεις, εἰλημμένοι ἐκ τοῦ Ὀμήρου. Ὅτε ὁ Πρίαμος μετέβη ὡς ἱκέτης μετὰ δῶρων καὶ ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἀχιλλέως πρὸς ταφήν τὸν νεκρὸν τοῦ Ἑκτορος, ἡ θλίψις τοῦ ἥρωος διὰ τὸν φόνον τοῦ Πατρόκλου καὶ ἡ μῆνις κατὰ τοῦ φονέως ἦσαν τόσον ἰσχυραὶ ὥστε ὁ Ἀχιλλεὺς νὰ παρίδῃ τοὺς θρησκευτικοὺς νόμους περὶ ἱκετῶν καὶ ταφῆς τῶν νεκρῶν καὶ νὰ εἴπῃ εἰς τὸν Πρίαμον πρὸς ἄλλοις τὸ «Διὸς δ' ἀλίτωμαι ἐφετμάς»⁶⁴. Ὡσαύτως, ὅτε ὁ Χρῦσις προσῆλθε πρὸ τῶν Ἀχαιῶν «στέμματ' ἔχων ἐν χερσὶν ἐκηβόλου Ἀπόλλωνος»⁶⁵ καὶ ἐζήτησε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς θυγατρὸς του, ἡ φιλαυτία καὶ ἄλλα πάθη τοῦ Ἀγαμέμνονος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνήκεν ἡ Χρυσῆς, ὑπῆρξαν αἰτία τῆς σκαιᾶς καὶ ἀνευλαβοῦς αὐτοῦ πρὸς τὸν ἱερέα τοῦ Ἀπόλλωνος συμπεριφορᾶς, ἐκ τῆς ὁποίας προῆλθον, κατὰ τὸν ποιητὴν, πολλὰ παθήματα τῶν Ἀχαιῶν.

Ἐκ τῆς ἀναλύσεως τῶν διαφορῶν εἰδῶν ἱκεσιῶν, τοῦ τυπικοῦ τῆς τελείσεως αὐτῶν καὶ τῆς πρὸς τοὺς ἱκέτας συμπεριφορᾶς, προκύπτει ὅτι τὰ κατὰ τὰς ἱκεσίας, ἀκολουθήσαντα βεβαίως τὴν ὁδὸν τῆς ἐξελίξεως, ἔφθασαν εἰς τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα τῆς ὑπὸ θρησκευτικὴν καὶ κοινωνικὴν ἔποψιν τελειότητος κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους. Βραδύτερον ἢ ἐξελίξις, ἔνεκα γενικωτέρων θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν αἰτίων μετέπεσεν εἰς τὴν κατιοῦσαν⁶⁶ καὶ ἡ συνεχῆς ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῶν προηγουμένων κανόνων ἀπέληξε τέλος εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν πλεονεκτημάτων, ἔνεκα τῶν ὁποίων αἱ ἱκεσίαι ἦσαν πρότερον σκόπιμοι.

64. Ἰλ. Ω 570.

65. Ἰλ. Α 11 κ.ἑξ. Περὶ τῶν συμβόλων, τὰ ὁποία ἐκράτουν οἱ ἱερεῖς προσερχόμενοι ὡς ἱκέται βλ. J. Servais, ἐνθ' ἀν. σ. 440 κ.ἑξ.

66. Τοῦτο καθίσταται φανερόν καὶ ἐκ τῶν παρατεθεισῶν ἀνωτέρω περιπτώσεων ἱκεσιῶν, αἱ περισσότεραι τῶν ὁποίων ἀπαντοῦν ἐν ἀφθονίᾳ κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, σπανίζουσι δὲ κατὰ τοὺς μετέπειτα.